

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

A Сучасні процеси глобалізації світу, інформатизації суспільного життя, інноваційні вектори в розвитку економіки, політики, соціокультурної сфери висувають нові вимоги до освітньої системи. У свою чергу, в методичному просторі йдеться не просто про знання мови, а й про вміння використовувати її в реальному спілкуванні, про практичне володіння мовою, тобто про розвиток інформаційно-комунікативної компетентності. Вона виступає як одна з ключових інструментальних компетентностей, що забезпечує здатність учня до пошуку, оброблення, використання основної та допоміжної навчальної інформації в освітньому процесі, а також здатність до різних видів і форм комунікації у навчальній і позанавчальній діяльності.

Ключові слова: компетентність; комунікативна компетентність; інформаційна компетентність; інформаційно-комунікативна компетентність; інформаційно-компетентнісний учень

S **Gorobchenko Nataliia, Vaschenko Tetiana. Features of information and communicative competence development in senior pupils.**

Modern processes of globalization of the world, informatization of public life, innovative vectors in the development of the economy, politics, socio-cultural sphere make new demands on the educational system. Nowadays, the methodological space is not just about the language knowledge, but also about the ability to use it in real-life communication. The development of information and communicative competence helps master the language and becomes one of the key instrumental competencies that provides the pupil with the ability to search, process, use basic and auxiliary educational information in the educational process, as well as the ability to use different types and forms of communication in educational and extracurricular activities.

According to foreign scientists, the process of the information and communication competence development in pupils has two ways: 1) «learning-to-use» - refers to the acquisition of skills in the use of information and communication technologies and digital technologies for personal needs and professional activities, 2) «using-to-learn» - focuses on ways to integrate infocommunications and digital technologies into the educational process and increase the efficiency of acquiring basic competencies using these technologies in future professional activities.

Pupils learn the language and develop their information and communication competence, promoting interest in learning grammar, increasing motivation, immersing in the speech environment, increasing memory, attention and intelligence.

Key words: competence; communicative competence; information competence; information-communicative competence; information-competent pupil

Горобченко Наталія Володимирівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри германської філології та зарубіжної літератури, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Gorobchenko Nataliia, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Germanic Philology and Foreign Literature, Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine

E-mail: N.Gorobtschenko@gmail.com

Ващенко Тетяна Юріївна, викладачка кафедри германської філології та зарубіжної літератури, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Vaschenko Tetiana, Lecturer at the Department of Germanic Philology and Foreign Literature, Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine

E-mail: 1974shevchuk1974@gmail.com

Актуальність проблеми. В умовах оновлення структури й стандартів освіти, корінних змін її цілей, завдань і змісту суттєво посилюються й запити до особистісних і професійних якостей майбутніх абітурієнтів.

У методичному просторі йдеться не просто про знання мови, а про вміння використовувати її в реальному спілкуванні, про практичне володіння мовою, тобто про розвиток інформаційно-комунікативної компетентності.

Тому важливим завданням учителя є створення реальних та уявних ситуацій спілкування на уроці іноземної мови, використовуючи при цьому різні методи та прийоми роботи (рольові ігри, дискусії, творчі проекти тощо).

Відмітимо, що саме інформаційно-комунікативні технології покликані формувати інформаційно-комунікативну компетентність учнів як основних суб'єктів освітнього процесу сьогодення.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Поняття «інформаційна компетентність» достатньо широке і визначається на сучасному етапі розвитку педагогіки неоднозначно. Низка учених (Н. Білик, О. Гирин, В. Євченко, Л. Калініна, С. Ніколаєва та ін.) розглядали інформаційну компетентність як складник професійної компетентності, про що засвідчують їхні праці. Зокрема, О. Соснін вивчав питання інформаційно-комунікативної компетентності громадянина в процесах формування громадянського суспільства [8]; О. Ігнатович досліджував інформаційно-комунікативні технології в професійному консультуванні особистості [5], а Л. Дідух – інформаційно-комунікативну компетентність викладача [4].

У свою чергу, в педагогічній теорії й практиці склалася суперечність між необхідністю цілеспрямованого формування інформаційно-комунікативної компетентності осо-

бистості та відсутністю наукового й організаційно-методичного обґрунтування методів і способів ефективного її формування.

Мета дослідження: схарактеризувати сучасні вимоги щодо формування інформаційно-комунікативної компетентності старшокласників в умовах Нової української школи (НУШ); обґрунтувати рівні володіння інформаційно-комунікативною компетентністю учнів старшої школи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Аналізуючи різноманітні дефініції поняття «компетентність», пропонувані вітчизняними та зарубіжними науковцями, за найґрунтовніше та таке, що чітко відображає сутність, тобто компетентність – це рівень умінь особистості, що відображає ступінь відповідності певної компетентності й дає можливість діяти конструктивно в соціально мінливих умовах [там само].

Українські вчені О. Дакалюк [3], Л. Калініна, В. Папіжук, М. Полховська, О. Кузьменко, Н. Прокопчук та ін. [6] на основі вивчення авторського досвіду й потреб розвитку української школи визначили таку сукупність ключових компетентностей: уміння вчитись (навчальна); громадянська; загальнокультурна; компетентність із інформаційних і комунікаційних технологій; соціальна; підприємницька; здоров'язбережувальна.

Технології сучасності потребують людей, які можуть приймати критичні рішення, можуть знаходити свій шлях у новому оточенні, достатньо швидко встановлюють нові стосунки в реальності, що швидко змінюється. Завдання школи в цілому та кожного педагога в умовах сучасних викликів життя – сформувати інформаційно-компетентну особистість.

Розглянемо логічний виклад термінів «інформаційна компетентність», «комунікативна компетентність», інформаційно-комунікативна компетентність.

Поняття «інформаційна компетентність» достатньо широке і визначається на сучасному етапі розвитку педагогіки неоднозначно. У свою чергу, низка учених розглядає інформаційну компетентність як складник професійної компетентності. За словником це поняття трактується як знання, навички й уміння, необхідні для розуміння всіх засобів масової комунікації та форматів, у яких здійснюється оброблення інформації та знань, наприклад, радіо й телебачення, традиційні друковані газети й журнали, різні засоби передавання інформації, мобільні девайси, текстові та графічні формати тощо) [11].

Значимо, що необхідність формування комунікативної компетентності учнів зумовлено реалізацією не тільки відповідно до оновленого змісту освіти, але й відповідних методів і технологій навчання, а й ефективними шляхами реалізації інформаційно-комунікативного підходу є застосування інтерактивних методів навчання.

Тому завдання закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) в умовах НУШ обумовлюється тим фактом, що в інформаційному суспільстві необхідно підготувати підрастаюче покоління до життя й професійної діяльності [1].

Виходячи із зазначеного вище, погоджуємося з Н. Білик, що комунікативна компетентність тягне за собою ефективність спілкування, яка виступає як універсальна форма самої управлінської діяльності. Змістом професійно-педагогічного спілкування керівників ЗЗСО є організація взаємовідносин за допомогою різних комунікативних засобів [9].

Проаналізувавши точку зору Н. Білик, вважаємо, що комунікативна компетентність – це здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії. У свою чергу, комунікативна компетентність передбачає такий рівень взаємодії з оточуючими, який дозволяє особі в межах своїх здібностей і соціального статусу успішно функціонувати в суспільстві, а також наявність життєвого досвіду, ерудиції, наукових знань тощо. Дослідниця зазначає, що необхідно не тільки розвивати власну комунікативну майстерність, а й прищеплювати учням культуру спілкування. Педагогу потрібні як знання психології, так і постійний облік соціологічних даних, що стосуються особливостей соціалізації й ціннісних орієнтацій сучасної молоді [там само, с. 198].

Необхідно звернути увагу на те, що загальний стан інформаційно-комунікативної компетентності не може бути визнаний задовільним. Та обставина, що випускники школи відчують істотні труднощі на перших етапах навчання у закладі вищої освіти (ЗВО), є негативним наслідком безсистемності, нетехнологічності інформаційної освіти в ЗЗСО.

Варто зазначити, що формування інформаційно-комунікативної компетентності, перш за все, припускає формування універсальних навичок мислення й вирішення задач. До них відносяться вміння спостерігати і робити логічні висновки, використовувати різні знакові системи й абстрактні моделі, аналізувати ситуацію з різних точок зору, розуміти загальний контекст і приховане значення висловів, неухильно самостійно працювати над підвищенням своєї компетентності в цій сфері. Головним завданням навчання сьогодення, а саме очного/дистанційного чи змішаного навчання, є розвиток творчих та інтелектуальних здібностей людини за допомогою відкритого й вільного використання всіх освітніх ресурсів і програм, у тому числі, доступних в Інтернеті. Наприклад, однією з можливих галузей ефективного застосування Інтернет-технологій у ЗЗСО може стати профільна освіта старшокласників, що є важливим аспектом НУШ.

Аналіз досліджень зарубіжних науковців Б. Юсеф та М. Дагмані показує, що під поняттям інформаційно-комунікативної компетентності зазначені науковці розуміють сукупність знань і навичок, а головне, усвідомлення перспектив використання засобів інформаційних систем і комунікаційних технологій, зокрема високу цінність мають уміння розроблення вебдизайну, електронних презентацій, використання графічних редакторів, оброблення інформації та відомостей онлайн-бібліотек, робота з веббра-

узерами та пакетами офісних програм [10]. Ці американські дослідники визначають інформаційну компетентність, як поєднання комп'ютерної грамотності, вмінь працювати з традиційними видами інформації у бібліотеці, технологічної грамотності, етики, критичного сприйняття і навичок комунікації.

За Л. Дідух, під інформаційно-комунікативною компетентністю варто розуміти здатність учнів ефективно й грамотно працювати з різними джерелами інформації та будувати усні, письмові висловлювання [4].

Н. Білик відмічає інформаційно-комунікативну компетентність як уміння застосувати інформаційно-комунікаційні технології з метою вирішення особистих і професійних завдань певної предметної галузі чи сфери діяльності [9].

О. Панамарьова відмічає інформаційно-комунікативну компетентність як уміння застосувати інформаційно-комунікаційні технології з метою вирішення особистих і професійних завдань певної предметної галузі чи сфери діяльності. Авторка пропонує розглядати дану категорію як комплексне поняття, яке містить сукупність знань, навичок і вмінь, особистісного цінного ставлення у галузі використання інформаційно-комунікаційних технологій і здатність практичної реалізації цих якостей у професійній діяльності з перспективою навчання впродовж життя [7].

На основі досліджень учених (О. Гирин, В. Євченко, В. Жуковська та ін.) визначаємо три складники інформаційно-комунікативної компетентності, а саме:

– інформаційну, яка відображає навички ефективно опрацьовувати інформацію на різних етапах її представлення;

– комп'ютерно-технологічну, що визначає вміння використовувати засоби комп'ютерної техніки, програмне забезпечення;

– процесуально-діяльнісну, тобто здатність застосування сучасних інструментів інформаційно-комунікативних технологій для роботи з інформаційними ресурсами та вирішення різноманітних задач [2].

Розрізняють три рівні оволодіння інформаційно-комунікативними технологіями, що дозволяє оцінювати рівень засвоєння її структурних одиниць, а саме:

1) *елементарний* – засвоєння на початковому рівні необхідної навчальної інформації (потребують обов'язкового вдосконалення на наступному рівні);

2) *базовий* – володіння оптимальним обсягом інформації, необхідним для засвоєння основного навчального змісту; вміння критично осмислювати масиви інформації: порівнювати фрагменти з різних джерел на одну тематику; визначати їх достовірність; вилучати інформацію, яка потрібна для роботи;

3) *творчий* – передбачає створення власного інтелектуального продукту на основі отриманої та перетвореної інформації [5].

Отже, формування інформаційно-комунікативної компетентності відбувається завдяки інформаційно-комуні-

кативних технологій, а саме застосування інтерактивних вебелементів для підвищення ефективності діяльності учнів у процесі оволодіння іноземної мови, можливість і доступ до відео- та аудіоматеріалів у мережі Інтернет.

Проаналізувавши дослідження науковців, прийшли до висновку, що особливості формування інформаційно-комунікативної компетентності старшокласників обумовлюються такими факторами:

– формування універсальних навичок мислення і вирішення задач;

– створення інформаційно-компетентного учня;

– вибір форм роботи;

– етапи проведення роботи.

До першого фактору відносяться вміння спостерігати й робити логічні висновки, використовувати різні знакові системи й абстрактні моделі, аналізувати ситуацію з різних точок зору, розуміти загальний контекст і приховане значення висловів, неухильно самостійно працювати над підвищенням своєї компетентності в цій сфері.

Другий фактор особливостей формування інформаційно-комунікативної компетентності старшокласників обумовив виникнення поняття «інформаційно-компетентний учень» [там само].

Відмітимо, що *інформаційно-компетентний учень* може визначити природу й розміри необхідної інформації. При цьому він бере участь в обговоренні проблеми, формулює запитання, що уточнюють, яка саме інформація потрібна; використовує загальні джерела інформації для ознайомлення з проблемою, визначає наявність (відсутність) потрібних відомостей; розрізняє ключові поняття й терміни в потрібному полі інформації; розуміє, що знання організоване за дисциплінами й що це впливає на доступ до інформації; розрізняє мету та призначення потенційної інформації для тієї чи іншої аудиторії (навчальна, наукова); визначає придатність потрібної інформації. Також можна додати, що сформований *інформаційно-компетентний учень* ефективно здійснює пошук потрібної інформації, використовує комп'ютер та інші технології. При цьому він знаходить найприйнятніші методи доступу до інформації; будує й застосовує ефективні дослідницькі стратегії (складає план, визначає ключові слова, синоніми, терміни для інформаційної потреби, добирає словник спеціальної лексики); використовує різні пошукові системи, класифікація, індекси в бібліотеці чи на сайті; оцінює відповідність знайденої інформації поставленій меті й визначає, чи потрібна альтернативна інформація, інші методи пошуку; виділяє, записує, обробляє інформацію та її джерела.

Візьмомо до уваги той факт, що слушно видається позиція зарубіжних науковців, згідно з якою процес формування інформаційно-комунікативної компетентності учнів можна будувати за двома напрямками:

1) «learning-to-use» – стосується придбання навичок використання інформаційно-комунікативних технологій і цифрових технологій для особистих потреб і професійної діяльності,

2) «using-to-learn» – фокусується на способах інтеграції інфокомунікацій і цифрових технологій в освітній процес і підвищення ефективності набуття базових компетентностей за рахунок використання цих технологій у майбутній професійній діяльності [5; 10].

Тобто, школярі за допомогою комп'ютерних навчальних рольових ігор з інтересом вивчають мову і формують свою інформаційно-комунікативну компетентність, сприяючи легкому й цікавому вивченню граматики, підвищують мотивацію, занурюють у мовленнєве середовище, підвищують пам'ять, увагу і кмітливість.

Висновок. Інформаційно-комунікативна компетентність – це інтегративна якість особистості, яка є результатом відображення процесів відбору, засвоєння, перероблення, трансформації та генерування інформації в особливий тип предметно-специфічних знань, які дозволяють виробляти, приймати, прогнозувати та реалізовувати оптимальні рішення в різних сферах діяльності.

Формування інформаційно-комунікативної компетентності старшокласників включає цілісне світобачення й науковий світогляд, які засновані на розумінні єдності основних інформаційних законів уявлення про інформаційні об'єкти та їх перетворення в людській практиці, зокрема за допомогою засобів інформаційних технологій, технічних і програмних засобів, що реалізують ці технології; сукупність загальноосвітніх і професійних знань й умінь, соціальних та етичних норм поведінки людей в інформаційному середовищі XXI століття. Інформаційно-комунікативна компетентність дозволяє особистості бути успішною в сучасному інформаційному суспільстві, приймати усвідомлені рішення на основі критично осмисленої інформації.

Перспективою дослідження є детальніше охарактеризувати труднощі формування інформаційно-комунікативної компетентності старшокласників; обґрунтувати основні етапи формування інформаційно-комунікативної компетентності учнів старшої школи та розробити систему вправ для формування інформаційно-комунікативної компетентності старшокласників у процесі вивчення іноземної мови на онлайн/офлайн-платформах.

Список використаних джерел

- Білик Н. І. Комунікативна компетентність керівників закладів загальної середньої освіти в умовах Нової української школи. *Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка* : електрон. наук. фак. видання. 2019. Вип. 6 (11). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/146> DOI [https://doi.org/10.33296/2707-0255-6\(11\)-04](https://doi.org/10.33296/2707-0255-6(11)-04)
- Гирин О. В., Євченко В. В., Жуковська В. В. та ін. Формування компетентності «Навчання впродовж життя» як ключової вимоги професійної підготовки вчителя XXI століття : навч.-метод. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 168 с.
- Дакалюк О. О. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб активізації самостійної роботи студентів в умовах дистанційного навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. праць. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2020. Вип. 58. С. 35–48.
- Дідух Л. І. Інформаційно-комунікативна компетентність викладача. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. 2013. № 32-33 (36-37). С. 150–155
- Ігнатюк О. М. Інформаційно-комунікативні технології в професійному консультуванні особистості. *Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя (Forum-SOIS, 2020)* : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. WEB-форуму, (Київ – Харків, 25-27 берез. 2020 р.). Харків : Мадрид, 2020. С. 257–259.

- Калініна Л. В., Папіжук В. О., Полховська М. В., Кузьменко О. Ю., Прокопчук Н. Р. та ін. Занурення в майбутню професію як ігровий засіб профорієнтації школярів : навч.-метод. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 154 с.
- Панамарьова О. Б. Інформаційно-комунікаційні технології в організації самостійної роботи студентів технічних спеціалізацій коледжів. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я* : тези доп. Харків : НТУ «ХПІ», 2019. Ч. IV. С. 113.
- Соснін О. В. Інформаційно-комунікативна компетентність громадянина в процесах формування громадянського суспільства. Віче. 2012. №20. С. 22–26.
- Bilyk N. I. Communicative competence as a professional quality of teacher for general secondary education. In S. T. Zolotukhina, & I. M. Trubavina (Eds.), *Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine* : monograph. Vienna : Premier Publishing, 2019. P. 191–201.
- Ben Youssef A., Dahmani M. The impact of ICT's on students' performance. In Higher (Ed.) *Direct effects, indirect effects and Organizational change*. Revista de Universidad y Sociedad del Conocimiento, RUSC, 2018. Vol. 5, n° 1. P. 45–56.
- Glossary. Quality in education and training. *European Centre for the Development of Vocational Training*. 2011. P. 23–24.

References

- Bilyk, N. I. (2019). Komunikatyvna kompetentnist kerivnykiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity v umovakh Novoi ukrainsoi shkoly [Communicative competence of heads of general secondary education in the New Ukrainian school]. *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Pedahohika [Adaptive control: theory and practice. Pedagogy]*, 6 (11). Retrieved from <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/146> [in Ukrainian].
- Hyryn, O. V., Yevchenko, V. V., & Zhukovska, V. V. et al. (2018). *Formuvannia kompetentnosti «Navchannia vprodovzh zhyttia» yak kliuchovoi vymohy profesiinoi pidhotovky vchytelia XXI stolittia [Formation of «Lifelong learning» competence as a key requirement for professional training of teachers of the XXI century]: navch.-metod. posib.* Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Dakaliuk, O. O. (2020). Informatsiino-komunikatsiini tekhnologii yak zasib aktyvizatsii samostiinoi roboty studentiv v umovakh dystantsiinoho navchannia [Information and communication technologies as a means of activating independent work of students in distance learning]. In *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy [Modern information technologies and innovative teaching methods in training: methodology, theory, experience, problems]: zb. nauk. prats* (Vol. 58, pp. 35-48). Vinnytsia. Print Plus LLC [in Ukrainian].
- Didukh L. I. (2013). *Information and communicative competence of the teacher. Problems and prospects of formation of the national humanitarian and technical elite.* 32-33 (36-37) [in Ukrainian].
- Ihnatovych, O. M. (2020). Informatsiino-komunikatyvni tekhnologii v profesiinomu konsultuvanni osobystosti [Information and communication technologies in professional counseling of the individual]. In *Rozbudova yedynoho vidkrytoho informatsiinoho prostoru osvity vprodovzh zhyttia (Forum-SOIS, 2020) Building a single open information space for lifelong learning (Forum-SOIS, 2020): zb. materialiv II Mizhnar. nauk.-prakt. WEB-forumu* (pp. 257-259). Kharkiv: Madrid [in Ukrainian].
- Kalinina, L. V., Papizhuk, V. O., Polkhovska, M. V., Kuzmenko, O. Yu., & Prokopchuk, N. R. et al. (2020). *Zanurennia v maibutniu profesiui yak ihrovyi zasib proforiientatsii shkoliariv [Immersion in the future profession as a game tool for students' career guidance]*. Zhytomyr: Publishing house of Zhsu named after I. Franko [in Ukrainian].
- Panamarova, O. B. (2019). Informatsiino-komunikatsiini tekhnologii v orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv tekhnichnykh spetsializatsii koledzhiv [Information and communication technologies in the organization of independent work of students of technical specializations of colleges]. In *Informatsiini tekhnologii: nauka, tekhnika, tekhnolohiia, osvita, zdorov'ia [Information technologies: science, engineering, technology, education, health]: tezy dop.* (P. IV, pp. 113). Kharkiv: NTU «KhPI» [in Ukrainian].
- Sosnin O.V. (2012) *Information and communicative competence of the citizen in the processes of forming civil society.* Viche. 20. [in Ukrainian].
- Bilyk N.I. (2019). Communicative competence as a professional quality of teacher for general secondary education. In S. T. Zolotukhina, & I. M. Trubavina (Eds.), *Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine* : monograph (pp. 191-201). Vienna: Premier Publishing [in English].
- Ben Youssef, A., Dahmani, M. (2008). The impact of ICT's on students' performance in Higher Education. *Direct effects, indirect effects and Organizational change, RUSC*, 5, 1, 45-56 [in English].
- Glossary. Quality in education and training. (2011). *European Centre for the Development of Vocational Training*, 23-24 [in English].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 12.06.2022